

**KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA SHAXSLARARO
MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISH XUSUSIYATLARI****Raxmatova Dilobar Ibragimovna****Yunusobod tumani 97-maktabda boshlang'ich sinf o'qituvchisi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18781014>**

Ko'pgina olimlarning fikriga ko'ra, insoniy munosabatlarni o'rganish hozirgi davrning asosiy vazifalaridan biriga aylandi. Psixologiyada bu mavzuga alohida e'tibor beriladi chunki bu yerda o'zaro munosabatlar asosiy rol o'ynaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasidagi munosabatlarga alohida e'tibor berish kerak. Bu ularning rivojlanishining muhim bosqichidir.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganish ularning hissiy va ijtimoiy rivojlanishini tushunish uchun katta ahamiyatga ega. Bu yoshda bola o'z shaxsini shakllantira boshlaydi va atrofdagilar bilan faol muloqotga kirishadi. Tengdoshlari, o'qituvchilari va ota-onalari bilan o'zaro munosabatlar ularning hayotida muhim rol o'ynaydi [2].

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar duch keladigan asosiy muammolardan biri do'stona munosabatlarni shakllantirishdir. Bu yoshda bolalar o'z maslakdoshlarini izlaydilar, qabul qilinishni va tushunilishini xohlaydilar. Ular nizolarni hal qilishni o'rganadilar, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

“Boshlang'ich sinf o'quvchisining shaxslararo munosabatlari - bu o'quvchining, birinchi navbatda, tengdoshlari bilan birgalikdagi faoliyatining maqsadlari, mazmuni va tashkil etilishi bilan bog'liq bo'lgan ma'lum yo'nalishlari va umidlari to'plamidir. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar jamoasida tarkib topadigan shaxslararo munosabatlar uning har bir a'zosi shaxsini shakllantiradi” [1].

Kichik maktab yoshida bolalar tengdoshlari bilan faol muloqot qila boshlaydilar. Chunki ular kattalarga nisbatan erkin va mustaqil bo'lib boradilar. Tengdoshlari bilan muloqotda bolalar aloqa o'rnatish, o'zaro munosabatlarni yo'lga qo'yish, nizolarni hal qilish, o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni o'rganadilar.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning shaxslararo munosabatlari quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- emosionallik: boshlang'ich sinf o'quvchilarining munosabatlari hissiyot va tuyg'ularga asoslanadi. Bolalar ko'pincha do'stlarini umumiy qiziqishlariga qarab emas, balki yoqtirishiga qarab tanlaydilar.

- byeqarorlik: boshlang'ich sinf o'quvchilarining munosabatlari tez o'zgarishi mumkin. Bolalar bugun do'stlashib, ertaga janjallashib, gaplashmay qo'yishlari mumkin.

Egosentrizm: boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'pincha egotsentrik bo'ladilar. Ular o'z fikrlari va qiziqishlarini boshqa bolalarning fikrlari va qiziqishlaridan muhimroq deb hisoblashadi [1].

Shaxslararo o'zaro ta'sir psixologiyasining ko'plab muammolarini tubdan ishlab chiqish xorij psixologlari: B.G.Ananayev, G.M.Andreeva, V.M.Bexterev, A.A.Bodalev, L. S. Vigotskiy, A. I. Zaxarov, Ye. S. Kuzmin, Ye. A. Klimov, V.A.Labunskoy, A.A.Leontev, V.N.Myasishev, A.A.Rean, S.L.Rubinshteyn, Ye.Ye.Sapogova va boshqalarning ishlarida uchraydi.

Kichik maktab yoshi shaxslararo munosabatlar rivojlanishining genetik chizig'i nuqtai nazaridan hanuzgacha kam o'rganilgan davr hisoblanadi. Biroq, bu mavzuda qiziqarli ma'lumotlarni qo'shishi mumkin bo'lgan bir nechta yangi tadqiqotlar mavjud.

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni tarbiyalash va ijtimoiylashtirish milliy tarbiya g'oyasining shakllanishi va ularning har tomonlama rivojlanishida alohida ahamiyatga ega. Boshlang'ich umumiy ta'lim tizimida darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish bu maqsadlarga erishishning eng samarali yo'lidir. Jumladan, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, darsdan tashqari mashg'ulotlar dasturiga rasm chizish, musiqa va raqs kabi turli xil badiiy faoliyat turlarini kiritish bolalarda ijodiy fikrlash va hissiy intellektni rivojlantirishga yordam beradi. Bu ularga o'z his-tuyg'ularini yaxshiroq tushunish va ifodalashga, shuningdek, qobiliyat va iste'dodlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, darsdan tashqari mashg'ulotlar dasturiga sport va ochiq havoda o'ynash kabi jismoniy mashqlarni kiritish bolalarning jismoniy holati va salomatligini yaxshilashga yordam beradi. Bu, shuningdek, shaxslararo munosabatlarning muhim jihatlari bo'lgan jamoaviy ish, hamkorlik va yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [5].

Kichik maktab yoshi shaxslararo munosabatlar rivojlanishining genetik chizig'ida ochiq davr bo'lib qolsa-da, yangi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich umumiy ta'lim tizimida darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish maktab o'quvchilarini tarbiyalash va ijtimoiylashtirishning samarali vositasi bo'lishi mumkin. Badiiy mashg'ulotlar, jismoniy faollik va zamonaviy texnologiyalar kabi turli xil faoliyat turlarini kiritish ularning har tomonlama rivojlanishiga va shaxslararo ko'nikmalarni shakllantirishga yordam berishi mumkin [6].

Minusinsk shahridagi 5-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi munisipal umumta'lim byudjet muassasasi bazasida kichik maktab yoshidagi bolalarda shaxslararo munosabatlar darajasini aniqlash bo'yicha tadqiqotlar tashkil etildi. Tadqiqotda 3-sinf o'quvchilari, 25 nafar miqdoriy tarkib ishtirok etdi. Shaxslararo munosabatlarni o'rganish uchun quyidagilar qo'llanildi: sosiometriya (J.Moreno [4]), V.S.Ivashkin, V.V.Onufriyevning "Sinf jamoasining psixologik muhiti" metodikasi va T. V. Bezrodnixning "Kichik maktab o'quvchilarining shaxslararo o'zaro ta'sir me'yorlari haqidagi tasavvurlari" so'rovnomasi [3].

Olingan ma'lumotlarga asoslanib, sinfda o'rtacha daraja ustunlik qilishi aniqlandi. Bu shundan dalolat beradiki, aksariyat bolalar o'zaro munosabatlar jarayonida o'zaro mas'uliyat, hurmat, do'stlik munosabatlari, sinfni jipslashtirish zarurati haqida qisman tasavvurga ega. Ammo past darajaga ega bo'lgan bolalar ham mavjud. Shuningdek, kommunikativ ko'nikmalarning shakllanganligi va hamjihatlikning past darajasi ustunlik qiladi.

Sinfda muloqot ko'nikmalarining shakllanganlik darajasi yuqori bo'lgan bolalar mavjud. Bu bolalar muammosiz muloqot o'rnatadilar - bolalar bilan muloqot qiladilar, suhbatlar boshlaydilar. Ularni ko'pincha sinfdoshlari guruh ishlari uchun tanlaydilar, o'yinlarga bajonidil olib kiradilar, sirlarini o'rtoqlashadilar. Ular bilan bolalar juda qiziqarli, ammo muloqot ko'nikmalari past darajada shakllangan bolalar ham mavjud. Tengdoshlarining befarqligi yoki yoqtirmasligini his qiladi. Odatda, ular kamgap, ko'rinmaydilar, eshitilmaydilar, umumiy ishlarda va o'yinlarda ishtirok etmaydilar, ularga taklif qilingan hamma narsadan bosh tortadilar. Agar bunday bola maktabga kelmagan bo'lsa, uning yo'qligi sezilmasligi mumkin.

Sinfidagi shaxslararo munosabatlar bola shaxsining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bola maktabda o'zini qanchalik qulay va xavfsiz his etishi, o'quv va o'qishdan tashqari faoliyatda o'zini qanday namoyon etishi bu munosabatlarning qanday shakllanishiga bog'liq.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarni o'rganish va boshlang'ich sinf o'qituvchisining ish tajribasi asosida sinfda shaxslararo munosabatlarni optimallashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni shakllantirish mumkin:

- O'yindan foydalanish. O'yin bolalarning tabiiy muloqot usuli hisoblanadi. Bu ularga bo'shashish, zo'riqishdan xalos bo'lish, o'zlarini va qobiliyatlarini namoyon etish, bir-birlari bilan tanishish imkonini beradi.

- Sinfda umumiy an'analarni shakllantirish. Umumiy an'analar bolalarga o'zlarini jamoaning bir qismi deb his qilishga, jipslashishga yordam beradi. Bu qo'shma bayramlar, sport musobaqalari, ijodiy tanlovlar, aksiyalar va boshqalar bo'lishi mumkin.

- Muhim voqealarni jamoaviy his qilish vaziyatlarini yaratish. Muhim voqealarni birgalikda boshdan kechirish bolalarga bir-birlarini yaxshiroq tushunishga, hamdardlik va qo'llab-quvvatlashni namoyon etishga yordam beradi. Bu bolalarning muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklari, tabiiy ofatlar, ijtimoiy hayot va boshqalar bilan bog'liq vaziyatlar bo'lishi mumkin.

- Umuminsoniy qadriyatlarni sinf jamoasi hayotiga olib kirish. Sinfda xayrixohlik, o'zaro yordam, shaxsni hurmat qilish muhiti hukm surishi muhimdir. Buning uchun bolalarda hozirjavoblik, rahmdillik, bag'rikenglik kabi fazilatlarni shakllantirish zarur.

- Muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish. Bolalar bir-birlari bilan muloqot qila olishlari, o'z fikrlari va his-tuyg'ularini ifoda eta olishlari, nizolarni tinch yo'l bilan hal qila olishlari kerak. Kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish uchun turli xil mashqlar va o'yinlardan foydalanish mumkin.

- "Rad etilgan" bolalar bilan ishlash. Bunday bolalar ko'pincha jamoadan ajralib qoladilar, muloqotda qiynaladilar. Ularga o'z qobiliyatlarini ochishga, sinfda o'z o'rnini topishga yordam berish muhimdir. Buning uchun ularni birgalikdagi faoliyatga jalb qilish, ko'proq maqtash va rag'batlantirish, muvaffaqiyatli vaziyatlar yaratish mumkin.

- Guruhlarda ishlash. Guruhlarda ishlash bolalarga hamkorlik qilishni o'rganishga, umumiy yechimlarni topishga, nizolarni hal qilishga yordam beradi. Darslarda ishni kichik guruhlariga bo'lib tashkil etish mumkin. Bunda har bir guruhda kuchli va kuchsiz o'quvchilar bo'lishi kerak.

- Sinfning umumiy maydonini tashkil etishda bolalarning ishtiroki. Bu bolalarga o'zlarini sinf xo'jayini deb his qilishga yordam beradi, mas'uliyat va hamkorlik hissini rivojlantirishga ko'maklashadi.

- Sinf qoidalarini yaratish. Sinf qoidalari bolalarga jamoadagi xulq-atvor me'yorlari nima ekanligini tushunishga va ularga rioya qilishga yordam beradi.

- "Savobli ishlar kuni"ni tashkil etish. "Savobli ishlar kuni" - bu bolalarning mehr-oqibatini namoyon etish, bir-biriga va atrofdagilarga yordam berish imkoniyatidir.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish sinfda xayrixohlik, o'zaro tushunish va hamkorlik muhitini yaratishga yordam beradi. Bu esa bola shaxsining to'laqonli rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Агафонова В. Е. Характеристика межличностных отношений детей младшего школьного возраста // Научное сообщество студентов XXI столетия. ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ: сб. ст. по мат. LXXIII междунар. студ. науч.- практ. конф. № 1 (73).
2. Бережная А. М., Лукьяненко Е. С. Проблема межличностных отношений младших

школьников со сверстниками // Педагогические науки. 2016. № 11. С. 61–70

3. Безродных Т. В. Межличностные отношения детей младшего школьного возраста. Современные образовательные технологии: психология и педагогика. Новосибирск: ЦРНС, 2009. 311 с

4. Дольникова Н. В. Методика диагностики «Социометрия» Дж. Морено // ООО «Инфоурок». 2015. № 038467 URL: <https://infourok.ru/metodika-dagnostiki-kommunikativnih-navikov-dzh-moreno409484.html>

5. Емельянова И. Г. Особенности межличностных отношений современных младших школьников // журнал Современные тенденции развития науки и технологий. 2015. № 7–10. С 35–38.

6. Карушева А. В. Теоретические аспекты межличностных взаимоотношений в трудах отечественных исследователей // Молодой ученый. 2016. № 3. С. 1004–1006.

